

УДК 35.083.1(477)

Корнута Л.М., асистент кафедри адміністративного
та фінансового права НУ «ОЮА»

Особливості реалізації стадій дисциплінарного провадження щодо державного службовця в Україні

У статті визначаються стадії та деякі особливості дисциплінарного провадження щодо державного службовця. Аргументується необхідність законодавчого закріплення стадій провадження.

Ключові слова: державний службовець, дисциплінарна відповідальність, дисциплінарне провадження.

В статье определяются стадии и некоторые особенности дисциплинарного производства в отношении государственного служащего. Аргументируется необходимость законодательного определения стадий производства.

Ключевые слова: государственный служащий, дисциплинарная ответственность, дисциплинарное производство.

The article defines the stages and some features of the disciplinary proceedings against a civil servant. It discusses the need of legislative definitions production stages.

Key words: civil servant, disciplinary responsibility, disciplinary proceedings.

Актуальність. У разі застосування до державного службовця дисциплінарної відповідальності вкрай важливе значення має процедура застосування такої відповідальності, яка знаходить своє відображення у дисциплінарному провадженні, яке, у свою чергу, реалізується у відповідних стадіях.

Інститут державної служби у цілому, та механізм застосування відповідальності до державних службовців, зокрема, неодноразово розглядалися як науковцями, так і практиками. Так, проблемою дисциплінарної відповідальності державного службовця, за різних часів, займалися такі вітчизняні та зарубіжні учені, як А.А. Абрамова, В.Б. Авер'янов, А.П. Альохін, Д.М. Бахрах, Ю.П. Битяк, Л.Р. Біла-Тіунова, І.Л. Бачило, І.П. Голосніченко, Є.В. Додін, С.Д. Дубенко, В.В. Зуй, І.О. Картузова, С.В. Ківалов, Ю.М. Козлов, І.Б. Коліушко, В.М. Корельський, В.К. Малиновський, О.Д. Оболенський, І.М. Пахомов, А.А. Сергієнко, Ю.М. Старілов, В.В. Цветков, В.К. Шкарупа, В.В. Щербак, Х.П. Ярмачі, А.М. Ярошенко та ін. Разом із тим, багато питань дисциплінарного провадження щодо державних службовців залишаються малодослідженими і до теперішнього часу. Саме тому важливим є визначення особливостей цього провадження через призму його стадій.

Метою статті є визначення окремих особливостей реалізації стадій дисциплінарного провадження щодо державного службовця в Україні за вчинення дисциплінарного проступку, що має важливе значення для подальшого вдосконалення та розвитку інституту державної служби в Україні на шляху його становлення та реформування.

Викладення основного матеріалу. Дисциплінарна відповідальність не може бути реалізованою у кожному конкретному випадку без відповідної правозастосовної діяльності, яка спрямована на встановлення події проступку та його суб'єктів, забезпечує збір необхідних матеріалів та доказів, їх перевірку і, нарешті, визначає відповідність юридичної і фактичної підстав відповідальності (наявність складу проступку в конкретному діянні) і спосіб реагування на проступок [12, 123]. Дисциплінарне провадження вирізняється серед інших проваджень низкою критеріїв, до яких належать: а) суб'єкти,

що здійснюють провадження; б) акти, якими оформлюється процесуальна діяльність, і процедура їх оформлення; в) швидкість та економічність провадження.

Важливо зазначити, що дисциплінарному провадженню щодо державних службовців, насамперед, притаманна стадійність. Аналіз теоретичних розробок та законодавства про дисциплінарну відповідальність державних службовців дозволяє визначити такі стадії: 1) порушення дисциплінарного провадження щодо державного службовця; 2) дисциплінарне розслідування; 3) розгляд справи про дисциплінарний проступок та прийняття рішення; 4) оскарження рішення про застосування дисциплінарної відповідальності; 5) виконання рішення.

1. Стадія порушення дисциплінарного провадження в дисциплінарному провадженні щодо державних службовців є початковою. Порушення справи про дисциплінарне правопорушення має вираження у рішенні посадової особи, яка наділена дисциплінарною владою, розпочати дисциплінарне провадження [13, 165]. Чинний Закон «Про державну службу» (1993) взагалі не визначає процедури притягнення державного службовця до дисциплінарної відповідальності, що можна вважати значним недоліком законодавчого акта. Закон України «Про державну службу» (2011), у свою чергу, закріпив лише окремі питання дисциплінарного провадження, що теж є істотним недоліком у законодавчому регулюванні дисциплінарного провадження щодо державних службовців. Так, Закон «Про державну службу» (2011) та КЗпП України не визначили переліку суб'єктів, які уповноважені на порушення провадження, а обмежилися лише визначенням суб'єктів, уповноважених на застосування дисциплінарних стягнень. Більш детально питання є врегульованим у Дисциплінарних статутах, зокрема, у Дисциплінарному статуті органів внутрішніх справ України право на порушення дисциплінарного провадження належить Міністру внутрішніх справ України, прямому начальнику або начальнику, який не наділений правом накладення дисциплінарних стягнень, але який звернувся до старшого прямого начальника з клопотанням про притягнення особи рядового або начальницького складу до дисциплінарної відповідальності [5]. Однак, такий чіткий перелік визначають не всі Статути.

Слід зазначити, що чинне законодавство не передбачає документа, який необхідно оформляти при порушенні дисциплінарного провадження. На цій стадії дисциплінарного провадження уповноважена посадова особа лише оцінює законність, достовірність та достатність (кількість, якість) інформації, яка стала підставою для порушення провадження. Окрім цього, вивчаються нормативно-правові акти та інші матеріали й вирішується питання щодо наявності або відсутності обставин, які виключають можливість проведення дисциплінарного провадження [10, 95].

Окремі науковці не виокремлюють стадію порушення дисциплінарного провадження, ототожнюючи її із стадією службового розслідування [15]. Звичайно ж, стадія порушення дисциплінарного провадження має певні спільні риси з наступною стадією дисциплінарного провадження — стадією дисциплінарного розслідування, оскільки обидві зазначені стадії передують розгляду та вирішенню справи і призначені підготувати проведення дій на наступних стадіях. Водночас, існують відмінності між стадією порушення дисциплінарного провадження та стадією дисциплінарного розслідування, зокрема:

- для порушення провадження не є обов'язковим фактичне виявлення порушника, визначення ступеня його винуватості, а дисциплінарне розслідування завжди спрямовано на виявлення порушника та визначення рівня винуватості;

- порушення провадження можуть здійснювати й суб'єкти, організаційно не підпорядковані суб'єкту дисциплінарної влади, а дисциплінарне розслідування проводиться

лише особами, підпорядкованими суб'єкту дисциплінарної влади (зазначені особи спеціально уповноважені суб'єктом дисциплінарної влади на проведення дисциплінарного розслідування);

- дисциплінарне розслідування не розпочинається без відповідного акта про призначення розслідування (навіть у тих випадках, коли відкриває провадження наказ про призначення службового розслідування, він становить, насамперед, акт порушення дисциплінарного провадження);

- дисциплінарне розслідування є факультативною стадією дисциплінарного провадження і не здійснюється при очевидному порушенні [9, 89 - 90].

Аналіз наукової літератури свідчить, що виокремлюються етапи кожної стадії дисциплінарного провадження. Так, Д.П. Полівчук виокремлює такі етапи стадії порушення дисциплінарного провадження: 1) перевірка приводів та підстав щодо порушення дисциплінарного провадження; 2) збір даних про вчинення проступку (збір доказів винуватості або невинуватості особи, щодо якої порушено дисциплінарне провадження; збір інших даних про вчинення проступку); 3) оформлення та направлення матеріалів, в яких порушується питання про притягнення до дисциплінарної відповідальності, уповноваженій на те особі [16, 79].

Охарактеризувавши стадію порушення дисциплінарного провадження, слід зазначити, що зміст стадії порушення дисциплінарного провадження полягає у тому, що уповноважені на те органи (посадові особи) у разі порушення провадження за фактом дисциплінарного проступку порушують питання про встановлення винної особи та притягнення її до відповідальності, а в разі порушення провадження щодо конкретної особи уповноважений на те орган (посадова особа) порушує питання про притягнення її до відповідальності.

2. Стадія дисциплінарного розслідування. Слід зазначити, що ця стадія є факультативною і є відсутньою у разі безспірної наявності проступку. Це підтверджується і Законом «Про державну службу» (2011), адже ст. 55 Закону визначає, що у разі необхідності проведення додаткового дослідження обставин вчинення дисциплінарного проступку, у тому числі обставин, що пом'якшують або обтяжують відповідальність, а також причин та умов, що сприяли його вчиненню, суб'єкт призначення приймає рішення про проведення службового розслідування. Службове розслідування проводиться в обов'язковому порядку на вимогу державного службовця, стосовно якого реалізується провадження, з метою спростування безпідставних, на його думку, звинувачень або підозр [4]. Порядок проведення службового розслідування регламентується також в дисциплінарних статутах щодо окремих видів державної служби. Нормативне закріплення положень щодо порядку проведення службових розслідувань щодо держслужбовців в Україні регламентується також рядом підзаконних актів, зокрема Постановою Кабінету Міністрів України «Порядок проведення службового розслідування стосовно осіб, уповноважених на виконання функцій держави або органів місцевого самоврядування» [6]. Окрім того, службове розслідування щодо дисциплінарної відповідальності державних службовців визначається також у відповідних інструкціях, наприклад, в Інструкції про порядок організації та проведення службового розслідування і службової перевірки в митній службі України [8], або в Інструкції про порядок проведення службових розслідувань в органах внутрішніх справ України [7] тощо.

Слід зазначити, що у чинних нормативно-правових актах не визначено поняття дисциплінарного розслідування. Проте, можна погодитися з думкою науковців, які

визначають дисциплінарне розслідування як сукупність процесуальних дій уповноважених осіб, що спрямовані на встановлення обставин конкретного порушення та інших обставин, що мають значення для застосування до особи, яка вчинила порушення, відповідного та справедливого дисциплінарного стягнення [16, 134]. Основне призначення стадії дисциплінарного розслідування – забезпечення керівників органів внутрішніх справ докладною інформацією про проступки, вчинені їх підлеглими з метою законного та об'єктивного вирішення справи.

Важливим є те, що при проведенні дисциплінарного розслідування особа, яка проводить розслідування, повинна встановити: наявність чи відсутність факту дисциплінарного правопорушення; місце, час, обставини, а також мету його вчинення; наявність вини в діяннях (діях, бездіяльності) конкретних осіб; чи було в результаті дисциплінарного правопорушення завдано майнової шкоди, та інші обставини.

Дисциплінарне розслідування розпочинається за наказом керівника органу та являє собою комплекс процесуальних дій щодо збирання, закріплення та всебічного дослідження доказів.

У стадії дисциплінарного розслідування можна виокремити певні етапи: 1) підготовчий етап дисциплінарного розслідування; 2) етап проведення дисциплінарного розслідування; 3) етап фіксування матеріалів дисциплінарного розслідування.

Підготовка до проведення дисциплінарного розслідування має розпочинатися з ретельного вивчення та оцінки матеріалу (інформації), який надійшов. Насамперед, керівник повинен оцінити важливість питань, об'єм майбутньої перевірки, з'ясувати, чи проводилася раніше перевірка відомостей, що надійшли, встановити, діяльність яких служб необхідно вивчити. Залежно від цього слід вирішити, чи направити матеріал для перевірки за місцем вчинення проступку, чи розслідувати його силами свого апарату, перевіряти його у складі комісії, або доручити одному з працівників. Певні уточнення та законодавчі нововведення щодо порядку проведення дисциплінарного розслідування містяться в Законі «Про державну службу» (2011). Так, згідно з нормативними актами, що регламентують порядок службового розслідування, за необхідності може бути утворено спеціальну комісію, проте, таку можливість визначають далеко не всі акти та лише в окремих випадках. У новому ж Законі для забезпечення проведення службового розслідування керівником утворюється комісія у кількості не менше семи осіб, тобто, утворення комісії є обов'язковою умовою при проведенні розслідування. При проведенні службового розслідування за рішенням суб'єкта призначення або керівника державної служби в державному органі до роботи комісії можуть залучатися відповідні фахівці [4].

При цьому Закон «Про державну службу» (2011) чітко закріпив строки проведення розслідування – 10 робочих днів. За необхідності зазначений строк може бути продовжено, але не більше як до 20-ти робочих днів.

На стадії розслідування може прийматися рішення про відсторонення державного службовця від виконання посадових обов'язків [14, 59]. Відсторонення працівників від виконання службових обов'язків є надзвичайно важливою дією на цьому етапі, адже особа, щодо якої проводиться дисциплінарне розслідування, перебуваючи на робочому місці, може негативно впливати на процес встановлення об'єктивної істини. Тому необхідно чітко визначитися, чи потрібно застосовувати відсторонення від виконання службових обов'язків. На теперішній час питання відсторонення регламентується статутами та інструкціями. Проте, таке розсіювання норм не є вдалим. У ст. 56 Закону «Про державну службу» (2011) визначено, що рішення про відсторонення державного службовця від

виконання посадових обов'язків приймається суб'єктом призначення. Державний службовець може бути відсторонений від виконання посадових обов'язків на час проведення дисциплінарного розслідування із збереженням середньої заробітної плати. Тривалість такого відсторонення не може перевищувати часу проведення дисциплінарного розслідування. У період відсторонення від виконання посадових обов'язків державний службовець повинен дотримуватися правил внутрішнього службового розпорядку, у тому числі щодо робочого часу, та сприяти проведенню дисциплінарного розслідування.

Суб'єкт призначення за наявності достатніх даних, що вказують на ознаки дисциплінарного проступку державного службовця, повинен зажадати від нього письмового пояснення [4]. У разі відмови працівника від надання пояснень повинен бути складений відповідний документ [11, 30-31]. У сучасних нормативно-правових актах не встановлено форму та зміст вказаного документа, проте необхідність складення відповідного документа є очевидною. Таким документом може бути «Акт про відмову працівника від пояснення». Основне призначення зазначеного документа полягає у тому, щоб об'єктивно засвідчити факт відмови працівника від надання пояснення та зафіксувати обставини, за яких відмова була здійснена.

Досить важливим на цій стадії є фіксування матеріалів дисциплінарного розслідування. Після складення за результатами дисциплінарного розслідування висновку необхідно подати його на розгляд і затвердження керівникові органу або його заступникові.

На основі визначених особливостей слід звернути увагу на необхідності законодавчо закріпити саме поняття «дисциплінарне розслідування». У свою чергу дисциплінарне розслідування є видом службового розслідування та реалізується у випадку вчинення саме дисциплінарного проступку державним службовцем.

3. Розгляд справи про дисциплінарний проступок та прийняття рішення. Розгляд справи здійснює суб'єкт дисциплінарної влади. У процесі розгляду дисциплінарної справи вивчаються та аналізуються приводи для порушення дисциплінарного провадження, матеріали, зібрані у процесі проведення дисциплінарного розслідування (якщо таке проводилося) і серед них у першу чергу пояснення особи, яку притягують до дисциплінарної відповідальності, а також інших осіб, які беруть участь у провадженні. У розгляді справи, окрім суб'єкта дисциплінарної влади та особи, яка притягується до відповідальності, можуть брати участь інші зацікавлені особи (наприклад, безпосередній керівник), а також ті особи, які сприяють проведенню дисциплінарного провадження [10, 96].

Основне призначення цієї стадії дисциплінарного провадження проявляється у встановленні вини державного службовця, що притягується до дисциплінарної відповідальності, у вчиненні дисциплінарного проступку; у законному й обґрунтованому вирішенні питання про його дисциплінарну відповідальність та про вибір дисциплінарного стягнення.

Під час прийняття рішення, суб'єктом призначення обов'язково звертається увага на обставини, що обтяжують або пом'якшують відповідальність. Тому необхідно акцентувати увагу на важливості та необхідності чіткого закріплення таких обставин у загальному акті, що визначає дисциплінарну відповідальність держслужбовців. Адже на теперішній час такі обставини визначають лише окремі дисциплінарні статuti.

Після розгляду справи по ній приймається рішення. При визначенні виду дисциплінарного стягнення мають враховуватися тяжкість проступку, обставини, за яких його вчинено, заподіяна шкода, попередня поведінка особи та визнання нею своєї

вини, її ставлення до виконання службових обов'язків, рівень кваліфікації тощо.

Суб'єкт дисциплінарної влади може прийняти одне з таких рішень: 1) не притягувати державного службовця до дисциплінарної відповідальності у зв'язку з відсутністю події або складу дисциплінарного проступку або наявності інших обставин, які виключають дисциплінарне провадження; 2) обмежитися застосуванням заходів дисциплінарного впливу, що не пов'язані із застосуванням дисциплінарних стягнень; 3) притягнути державного службовця до дисциплінарної відповідальності; 4) передати матеріали для подальшого розслідування у зв'язку з виявленням ознак адміністративного проступку або злочину [16, 124-125].

Державний службовець має бути особисто ознайомлений під розписку з рішенням про накладення на нього дисциплінарного стягнення не пізніше наступного дня після прийняття такого рішення. У разі відмови державного службовця від ознайомлення з рішенням про накладення на нього дисциплінарного стягнення чи наявності підстав, що перешкоджають ознайомленню з таким рішенням особисто, державному службовцю не пізніше як у триденний строк з дня прийняття рішення надсилається письмове повідомлення про прийняте рішення разом із його копією [4].

4. Оскарження рішення про застосування дисциплінарної відповідальності. Ця стадія є факультативною і має місце лише тоді, коли державний службовець подає скаргу на рішення посадової особи стосовно застосування до нього дисциплінарної відповідальності. Можливість такого оскарження є безумовно необхідною умовою та забезпечує реалізацію принципу законності в державному управлінні. Таку можливість передбачають всі дисциплінарні статuti та підзаконні акти, що регламентують дисциплінарну відповідальність держслужбовців, однак, саму процедуру такого оскарження не визначають.

Закон «Про державну службу» (1993) питання оскарження рішення щодо застосування дисциплінарної відповідальності не визначає. Водночас, Закон «Про державну службу» (2011) закріпив у ст. 58, що рішення про застосування дисциплінарного стягнення може бути оскаржено до суду. Однак, виникає певна невідповідність цього Закону та статутів, що визначають провадження щодо окремих держслужбовців. Адже, аналіз, наприклад, Дисциплінарного статуту органів внутрішніх справ, дає підставу стверджувати про можливість оскаржити відповідне рішення, окрім судового порядку, ще й в порядку звернення до старшого прямого начальника [5].

Основне призначення стадії оскарження рішення про застосування заходів дисциплінарного впливу є перевірка законності та обґрунтованості прийняття рішення про застосування заходів дисциплінарного впливу.

Аналіз практики застосування дисциплінарних стягнень дає можливість зробити висновок, що посадова особа, яка уповноважена здійснювати розгляд справи щодо оскарження дисциплінарного стягнення приймає відповідне рішення, в якому може бути зазначено таке: 1) дисциплінарне стягнення застосовано з додержанням чинного законодавства; 2) дисциплінарне стягнення застосовано незаконно, тобто під час проведення провадження було допущено суттєві порушення матеріальних та процесуальних норм; 3) дисциплінарне стягнення застосовано не у відповідності до характеру дисциплінарного проступку, тобто застосовано дуже суворе або занадто поблагливе дисциплінарне стягнення.

Як уже зазначалося, наступним способом звернення у разі порушення прав особи, до якої застосовано заходи дисциплінарного впливу, є звернення до суду. Виходячи з аналізу ст. 17 Кодексу адміністративного судочинства, можна зробити висновок,

що розгляд скарг щодо застосування дисциплінарної відповідальності до державного службовця здійснюється в порядку адміністративного судочинства. До адміністративного суду має право звернутися з адміністративним позовом особа, яка вважає, що порушено її права, свободи чи інтереси у сфері публічно-правових відносин [1].

5. Виконання рішення про застосування дисциплінарної відповідальності. Стадія є обов'язковою у разі прийняття суб'єктом дисциплінарної влади рішення про застосування дисциплінарного стягнення. Слід зазначити, що на цій стадії в дисциплінарне провадження вступає суб'єкт, що забезпечує виконання дисциплінарного стягнення. Основне призначення цього суб'єкта полягає у наданні можливості державному службовцеві ознайомитися з рішенням про застосування щодо нього дисциплінарного стягнення, забезпечення обліку стягнення тощо.

У процесі виконання дисциплінарного стягнення державний службовець зазнає відповідних обмежень морального та матеріального характеру. За вчинений проступок накладається тільки одне стягнення.

Основне призначення стадії виконання рішення про застосування заходів дисциплінарного впливу проявляється в застосуванні заходів щодо безпосереднього виконання стягнення та забезпечення своєчасного зняття накладеного стягнення.

Виходячи з аналізу низки процесуальних дій на стадії виконання рішення про застосування дисциплінарної відповідальності, можна виокремити такі етапи цієї стадії: 1) виконання дисциплінарного стягнення; 2) облік накладеного стягнення; 3) зняття накладеного дисциплінарного стягнення [16, 158].

Застосування заходів щодо безпосереднього виконання таких стягнень, як зауваження, догана, сувора догана, попередження про неповну посадову відповідність тощо, практично відображається в ознайомленні з наказом про накладення стягнення та оголошенні про стягнення. При застосуванні заходів щодо безпосереднього виконання такого стягнення як звільнення з посади, суб'єкт дисциплінарної влади, окрім вищевказаних дій, надає відповідні розпорядження начальникам структурних підрозділів, які повинні забезпечити фактичне виконання такого стягнення.

Видається, що облік дисциплінарних стягнень також доцільно віднести до етапу безпосереднього виконання дисциплінарного стягнення. Однак, нормативні акти, за винятком окремих Статутів, не регламентують питання стосовно обліку дисциплінарних стягнень. Обов'язковим є занесення даних про накладення дисциплінарного стягнення в особову справу державного службовця.

Важливим етапом стадії виконання рішення є зняття накладеного стягнення. У цьому випадку законодавець чітко визначив строки зняття дисциплінарного стягнення і у загальному акті, що визначає трудову дисципліну (КЗпП України), і у спеціальних актах, що регламентують порядок застосування дисциплінарної відповідальності щодо державного службовця. Такий строк становить один рік, із передбаченням можливості дострокового зняття дисциплінарного стягнення, але не раніше шести місяців. Такі ж строки закріпив Закон «Про державну службу» 2011 року.

Висновок. Отже, аналізуючи стадії дисциплінарного провадження щодо державного службовця, необхідно відзначити важливість та необхідність практичної реалізації та дотримання визначених умов провадження. Але, у першу чергу визначені стадії мають знайти своє закріплення в єдиному законодавчому акті. Проблемою законодавця є наявність великої кількості законодавчих (статутів) та підзаконних (інструкцій) актів, що регламентують порядок притягнення державного службовця до дисциплінарної відповідальності, та застосування самої відповідальності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кодекс адміністративного судочинства від 6 липня 2005 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
2. Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
3. Про державну службу: Закон України від 16 грудня 1993 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
4. Про державну службу: Закон України від 17 листопада 2011 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
5. Про Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ: Закон України від 22 лютого 2006 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
6. Порядок проведення службового розслідування стосовно осіб, уповноважених на виконання функцій держави або органів місцевого самоврядування: затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 13 червня 2000 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
7. Інструкція про порядок проведення службових розслідувань в органах внутрішніх справ України: затверджена наказом Міністерства внутрішніх справ України від 6 грудня 1991 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
8. Про затвердження Інструкції про порядок організації та проведення службового розслідування і службової перевірки в митній службі України: наказ державної митної служби України від 13 серпня 2010 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
9. Адушкин Ю.С. Дисциплінарне виробництво в ССРСР / Ю.С. Адушкин [под ред. засл. діяча науки РСФСР доктора юрид. наук проф. В.М. Манохина]. – Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1986. – 128 с.
10. Бородін І. Дисциплінарна відповідальність та дисциплінарне провадження / І. Бородін // Право України. – 2006. – № 12. – С. 93–97.
11. Ващук О.Л. Юридична відповідальність публічних службовців / за ред. О.Л. Ващук [Кащук О., Легін Л., Дембіцька Т.]. – Львів: Наше право, 2012. – 176 с.
12. Картузова І.О. Адміністративно-процедурне право : навч.-метод. посіб. / І.О. Картузова, А.Ю. Осадчий. – О.: Юрид. л-ра, 2008. – 288 с.
13. Корнута Л.М. Аналіз окремих законодавчих аспектів процедури притягнення державного службовця до дисциплінарної відповідальності в Україні / Л.М. Корнута // Актуальні проблеми європейської інтеграції : зб. статей з питань європейської інтеграції та права. – Вип. 8 / за ред. Д. Ягунова. – О.: Фенікс, 2012. – С. 164–169.
14. Корнута Л.М. Щодо питання врегулювання процедури притягнення державного службовця до дисциплінарної відповідальності в Україні / Л.М. Корнута // Закарпатські правові читання : матеріали ІV Міжнар. наук.-практ. конф. молод. учених та студентів, 9–10 квітня 2012 р. Т. II / за заг. ред. Ф.Г. Вашука, П.А. Ткачука. – Ужгород: Редакційно-видавничий центр ЗақДУ, 2012. – С. 58–61.
15. Кузьменко О.В. Місце дисциплінарних проваджень в адміністративно-процесуальному праві / О.В. Кузьменко // Вісник Львів. ін.-ту. внутрішн. справ. – 2003. – № 2. – С. 109–119.
16. Полівчук Д.П. Дисциплінарне провадження в органах внутрішніх справ : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.07 / Полівчук Дмитро Петрович. – Дніпропетровськ, 2011. – 205 с.